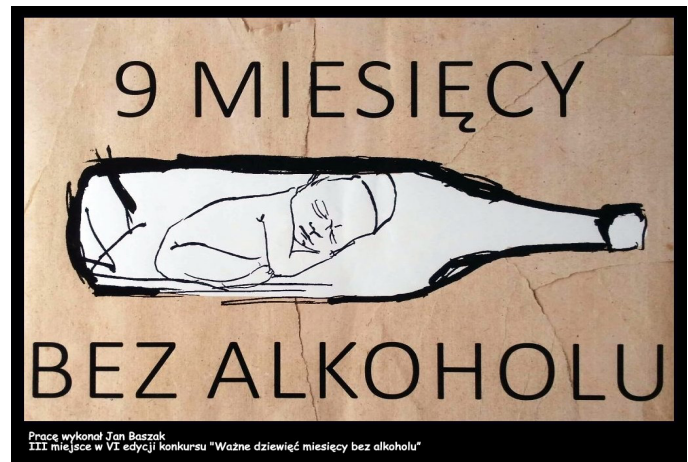

FAS

Pomorze
Zachodnie

Płodowy Zespół Alkoholowy

www.teczaserc.pl

Co to jest FAS?

FAS (Fetal Alcohol Syndrome) - czyli Płodowy Zespół Alkoholowy – jest to zespół zaburzeń, jakie pojawiają się u dzieci w okresie płodowym, jako rezultat spożywania alkoholu przez kobiety w ciąży. Jest to zespół wad wrodzonych, dotyczących rozwoju i wyglądu ciała oraz dysfunkcji układu nerwowego, głównie mózgu.

FAS jest jednostką chorobową o kodzie Q86.0 opisaną w Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych ICD – 10.

FASD (Fetal Alcohol Spectrum Disorder) - czyli Spektrum Poalkoholowych Wrodzonych Zaburzeń Rozwojowych – to inne zaburzenia rozwojowe dzieci wynikające z narażenia płodu na działanie alkoholu. FASD nie jest rozpoznaniem klinicznym, czyli u pacjenta nie diagnozuje się FASD.

W skład FASD wchodzi:

- FAS (Fetal Alcohol Syndrome) - Płodowy Zespół Alkoholowy,
- pFAS (Partial Alcohol Syndrome) - Częściowy Płodowy Zespół Alkoholowy,
- ARND (Alcohol Related Neurodevelopmental Disorders) – Zaburzenia neurorozwojowe związane z alkoholem,
- ARBD (Alcohol Related Birth Defects) – Wady Wrodzone związane z alkoholem,
- PAE (Prenatal Alcohol Exposure) - Prenatalna ekspozycja na alkohol.

Przyczyna FAS

Jedyną przyczyną występowania FAS jest spożywanie alkoholu przez kobietę w ciąży. Cząsteczki alkoholu z łatwością przenikają przez łożysko i po ok. 40 minutach jego stężenie w płodzie jest zbliżone do stężenia alkoholu we krwi matki.

Nawet niewielka ilość alkoholu może spowodować uszkodzenia w rozwoju dziecka.

Alkohol powoduje więcej szkód w rozwijającym się płodzie niż inne substancje łącznie z marihuaną, heroiną i kokainą.

Częstość występowania zaburzeń ze spektrum FAS waha się od jednego do kilku procent wszystkich urodzonych dzieci.

Rodzaj i rozmiar uszkodzeń dziecka uzależniony jest od:

- ilości spożywanego alkoholu,
- długości jego stosowania,
- indywidualnych cech genetycznych i środowiskowych,
- okresu ciąży, w którym matka go spożywała,
- stanu zdrowia i odżywiania matki.

Skala zjawiska

Badania opublikowane przez PARPA (Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych) „Wzory konsumpcji alkoholu w Polsce. Raport z badań kwestionariuszowych 2020 r.”:

- w badanej grupie kobiet, które były kiedykolwiek w ciąży, 7,1 % z nich przyznało, że piły alkohol w czasie ciąży,
- 49,3 % kobiet pijących w ciąży zadeklarowało picie wina, 29,4 % wódki, a 21,1 % picie piwa,
- 9,8 % kobiet pijących w ciąży przyznało, że jednorazowo wypity co najmniej 4 standardowe porcje alkoholu (czyli 4 x 30 ml wódki o mocy 40% lub 4 x 100 ml wina 12% lub 4 x 250 ml piwa 5%),
- 40,6 % kobiet przyznawało, że w czasie wizyt lekarz/ginekolog nie poruszał tematu alkoholu.

Szacunkowe badania PARPA z 2015 r. wskazują, że w Polsce FAS w populacji jest nie mniejsze niż 4 osoby na 1000, a wszystkie inne zaburzenia z grupy FASD to 20 osób na 1000. To więcej niż liczba dzieci z zespołem Downa czy ze spektrum autyzmu.

Uszkodzenia płodu wywołane przez alkohol

I trymestr ciąży (pierwsze trzy miesiące)

Spożywanie alkoholu może między innymi prowadzić do uszkodzeń mózgu, osłabia rozwój komórek, może uszkadzać serce, nerki, oczy, uszy, prowadzić do deformacji twarzy.

II trymestr ciąży (kolejne trzy miesiące)

Spożywanie alkoholu osłabia rozwój mózgu, uszkadza mięśnie, skórę, gruczoły, kości.

III trymestr ciąży (ostatnie trzy miesiące ciąży)

Spożywanie alkoholu osłabia rozwój mózgu i płuc, prowadzi do zaburzeń rozwoju wzrostu. Najbardziej wrażliwą na działanie alkoholu jest tkanka nerwowa, z której zbudowany jest mózg. Dziecko narażone na działanie alkoholu może nie mieć zewnętrznych cech FAS, a mieć uszkodzony mózg.

Diagnoza FAS

Wczesne rozpoznanie FAS jest niezwykle ważne dla dalszego rozwoju dziecka, a podjęcie pracy terapeutycznej może zapobiec rozwojowi zaburzeń wtórnych – czyli wzmacnianiu istniejących deficytów.

Kryteria diagnostyczne FAS:

- wywiad potwierdzający narażenie na działanie alkoholu w życiu płodowym

- niedobór wzrostu i niska waga urodzeniowa
- dysfunkcje ośrodkowego układu nerwowego
- rysy typowe dla FAS (cechy dysmorficzne):
  - krótkie szpary powiekowe,
  - spłaszczona „rynienka” podnosowa,
  - cienka górna warga.

Diagnoza FAS powinna odbywać się z wykorzystaniem wystandaryzowanych narzędzi diagnostycznych. W Fundacji „Tęcza Serc” diagnozujemy za pomocą 4-Cyfrowego Kwestionariusza Diagnostycznego (4-Digit Diagnostic Code) zwanego inaczej Kwestionariuszem Waszyngtońskim, który został opracowany przez prof. Susan Astley z Uniwersytetu Waszyngtońskiego.

Diagnoza wykonywana jest przez zespół interdyscyplinarny, w którego skład wchodzi: diagnosta (terapeuta) neurorozwoju, psycholog i lekarz (psychiatra/pediatra). Po przeprowadzeniu badań i zebraniu dokumentacji Zespół Diagnostyczny wspólnie tworzy podsumowanie diagnostyczne FASD zakończone wydaniem szczegółowej opinii wraz z zaleceniami i programem terapeutycznym.

Objawy pierwotne i wtórne

Wśród objawów FASD wymieniamy objawy pierwotne i wtórne.

Objawy pierwotne to fizyczne i umysłowe objawy, z którymi dziecko przychodzi na świat. Nawet najlepsza opieka po urodzeniu nie ma wpływu na obecność objawów pierwotnych.

Wśród objawów fizycznych (poza wymienionymi w kryteriach diagnostycznych), które mogą się pojawić wymienić można:

- inne cechy dysmorficzne: opadające powieki, szeroko rozstawione oczy, krótki, zadarty nos, szeroka nasada nosa, płaska środkowa część twarzy, mała, słabo rozwinięta żuchwa,
- mała głowa w stosunku do wieku,
- duże lub zdeformowane uszy,
- niedorozwój płytki paznokci u rąk i nóg,
- krótka szyja,
- słaba koordynacja wzrokowo-ruchowa,
- problemy ze słuchem,
- deformacja kości i stawów,
- krótkowzroczność, zez,
- uszkodzenia narządów wewnętrznych.

Wśród objawów umysłowych związanych z funkcjonowaniem OUN, które mogą się pojawić możemy wymienić:

- słaba samokontrola,
- nadpobudliwość,
- nadwrażliwość lub niedowrażliwość na dźwięki, dotyk, światło,
- trudności z przetwarzaniem nadmiernej ilości bodźców,
- zaburzenia snu,

- impulsywność (dziecko najpierw działa, a potem myśli),
- lęklivość (niepewność i ostrożność w nowych sytuacjach),
- opóźnienia rozwojowe,
- deficyt uwagi,
- problemy z pamięcią,
- trudności z nauką,
- trudności z matematyką, z myśleniem abstrakcyjnym,
- trudności z uczeniem się na błędach,
- trudności z orientacją w czasie i przestrzeni,
- trudności adaptacyjne,
- zaburzone przywiązanie,
- zaburzenia myślenia przyczynowo - skutkowego.

Dzieci z FAS w codziennym życiu funkcjonują na poziomie dziecka młodszego. Nie rozumieją zasad i oczekiwań społecznych. Czasami nie są w stanie przewidzieć konsekwencji własnych działań. Nie rozumieją gestów i wyrazu twarzy innych osób, co utrudnia korektę zachowań i potęguje trudności w relacjach z innymi ludźmi. Niezależnie od wieku mają kłopoty z odczytywaniem godzin, a szczególnie minut na zegarze, z wartością pieniądza, czy z przewidywaniem swoich zachowań. Nazywane są „wiecznymi dziećmi”, choć większość z nich ma przeciętny poziom inteligencji. Objawy umysłowe nie są tzw. problemami w zachowaniu, lecz skutkiem stałego, niezmiennego niszczenia mózgu i nie zawsze zależą od woli dziecka.

Objawy wtórne powstają w ciągu życia dziecka. Na wystąpienie objawów wtórnych ma wpływ środowisko oraz sposób postępowania z dzieckiem. W celu ich zminimalizowania istotne jest szybkie rozpoznanie i odpowiednia terapia.

Objawy wtórne, które mogą się pojawić to:

- lęk, złość, unikanie, wycofanie,
- wejście w rolę ofiary lub prześladowcy,
- zamknięcie się w sobie, kłamstwa, ucieczki z domu,
- przerwanie nauki szkolnej,
- bezrobocie,
- bezdomność,
- zależność od innych, chęć zadowolenia innych,
- gwałtowne i szokujące zachowania,
- impulsywność,
- kłopoty z prawem,
- skłonność do uzależnień,
- choroby psychiczne, depresja, samookaleczanie się,
- tendencje i zachowania samobójcze.

Czy FAS da się wyleczyć?

■ Zasadniczym krokiem w kierunku udzielania właściwej pomocy jest postawienie prawidłowego rozpoznania.

Im wcześniej postawiona diagnoza, tym większe możliwości pomocy dziecku. Diagnozie powinno poddać się każde dziecko urodzone z ciąży, gdzie było podejrzenie spożywania alkoholu, nawet takie, które nie ma zewnętrznych objawów FAS.

■ Wyleczeniem niestety nie będzie zlikwidowanie FAS – on bowiem trwale pozostanie, natomiast można zapobiegać objawom wtórnym.

■ „Leczenie” FAS obejmować powinno:

- poszerzanie wiedzy i umiejętności osób wspierających
- opracowywanie indywidualnych programów terapeutycznych realizowanych przez opiekunów w domu.

■ Dziecku z FAS niezbędne jest podejście holistyczne - pomoc psychologiczna, edukacyjna, medyczna (w tym rehabilitacyjna, chirurgiczna korekcja wad, leczenie objawów neurologicznych), terapia neurostymulacyjna.

■ Uszkodzenia mózgu makro i mikro, zlokalizowane i rozsiane, nie wykluczają możliwości rozwoju. Bywa, że inne obszary mogą przejmować kontrolę funkcji poznawczych i zawiadywanie funkcjami wykonawczymi, ale tylko w warunkach zorganizowanej i intensywnie prowadzonej stymulacji.

■ Plastyczność mózgu – jest podstawą nadziei terapeutycznej.

Myśląc o FAS należy pamiętać, że nie jest on dziedziczny i można mu zapobiec całkowicie, zachowując abstynencję w ciąży.

Z FAS się nie wyrasta i nie da się go wyleczyć, ale można pomóc tym osobom łatwiej żyć.

Dorośli i dzieci z FAS

Dzieci najmłodsze - mogą występować problemy z karmieniem, nadmierną drażliwością i zaburzeniami rytmu snu.

Dzieci w wieku przedszkolnym - może pojawić się nadmierna aktywność, rozkojarzenie, kapryśność, zaburzenia koordynacji ruchowej oraz trudności w zrozumieniu związków przyczynowo - skutkowych, problemy z pamięcią i logicznym myśleniem.

Dzieci w wieku szkolnym – można zauważyć zaburzenia koncentracji i problemy z nawiązywaniem kontaktów międzyludzkich. Dodatkowo problemy może stwarzać słaba umiejętność komunikowania, impulsywność i trudności w kontaktach społecznych. Dzieci nie są w stanie przewidzieć konsekwencji swojego zachowania. Mają słabą zdolność rozróżniania kształtów, rozumienia pojęć abstrakcyjnych, percepcji wzrokowo - słuchowej. Zaburzenia procesu uczenia się pogłębia nadmierna i chaotyczna aktywność, słaba koncentracja, trudności z przyjmowaniem i przetwarzaniem informacji, mała elastyczność w rozwiązywaniu problemów.

Okres dojrzewania - może przynieść słabą zdolność właściwej oceny sytuacji, problemy z myśleniem abstrakcyjnym oraz bardzo niską umiejętnością samodzielnego rozwiązywania problemów i podejmowania decyzji. Wiele dzieci z FAS nie kończy szkoły.

Osoby dorosłe - mają trudności z osiągnięciem niezależności, ze zdobyciem wykształcenia oraz rozwinięciem zdrowych relacji z innymi ludźmi. Bez właściwego wsparcia mogą rozwinąć się zaburzenia wtórne, takie jak: choroby umysłowe, konflikty z prawem, nadużywanie alkoholu, narkotyków oraz przedwczesne, niechciane ciążę. Dzieci i dorośli z FAS podatni są na przemoc fizyczną, seksualną i emocjonalną.

Jak postępować z dzieckiem z FAS?

Osiem kroków skutecznych sposobów postępowania:

KONKRET – dzieci z zespołem FAS zachowują się lepiej, gdy opiekunowie mówią do nich używając konkretnych słów, unikają słów o podwójnym znaczeniu, aluzji, ironii itp. Ponieważ ich rozwój emocjonalny i społeczny jest obniżony w stosunku do wieku rozwojowego, pomocne jest myślenie o nich, jak o dzieciach młodszych, zwłaszcza, gdy przekazuje się informacje, daje instrukcje itp.

STAŁOŚĆ – ponieważ dzieci z zespołem FAS mają trudności z zastosowaniem zdobytej wiedzy w nowej sytuacji i uogólnianiem informacji, funkcjonują najlepiej w środowisku, w którym wprowadza się mało zmian. Dotyczy to również słownictwa – chodzi o używanie tych samych zwrotów i poleceń.

POWTARZANIE – dzieci z FAS charakteryzują się krótką pamięcią, zapominają o rzeczach, które chcą zapamiętać, jak również o informacjach, które zostały wyuczone i nie były używane przez jakiś czas. Jeśli informacja ma pozostać na dłużej, musi być powtórnie uczona i regularnie powtarzana.

RUTYNA – regularne czynności, które nie zmieniają się każdego dnia, będą łatwiejsze do przyswojenia przez dziecko z zespołem FAS. Dzieci wiedzą, czego się spodziewać, co zmniejsza w nich poziom lęku, ułatwiając uczenie się.

PROSTOTA – należy pamiętać o zasadzie „krótko” i „zwięźle”. Dzieci z FAS łatwo ulegają przeciążeniom, co prowadzi je do „wyłączenia” – sytuacji, w której dziecko nie przyswaja już więcej informacji. A zatem prostota stanowi podstawę efektywnego uczenia się.

SZCZEGÓLOWOŚĆ – należy mówić dokładnie to, co ma się na myśli. Musimy pamiętać, że dzieci z FAS mają trudność z rozumieniem pojęć abstrakcyjnych, uogólnianiem. Mówimy im krok po kroku, co robić, rozwijając właściwe nawyki.

ZASADY – zasada „spoiwem”, które sprawia, że świat wokół dziecka z FAS zaczyna nabierać sensu. Jeśli usuniemy spoiwo, ściany zawalą się. Dziecko z FAS osiąga sukcesy wtedy, gdy świat wokół niego jest uporządkowany i stały.

NADZÓR – z powodu trudności w rozwoju poznawczym, dzieci z FAS zachowują się naiwnie w codziennych sytuacjach. Aby móc rozwijać nawyki właściwego zachowania, wymagają nieustannego nadzoru, jak dzieci młodsze.

Kiedy warto zgłosić się po diagnozę w kierunku FASD?

Na diagnozę warto skierować dziecko jeśli było narażone na działanie alkoholu w okresie płodowym i zauważamy u niego niepokojące zachowania.

Co nas może niepokoić w zachowaniu dziecka?

1. dziecko zachowuje się w sposób charakterystyczny dla młodszego wieku
2. jest podatne na manipulacje i oszukiwanie przez innych
3. zmyśla i konfabuluje (opisuje różne sytuacje w sposób niezgodny z prawdą)
4. nie jest krytyczne wobec swojego zachowania, nie wyraża poczucia winy
5. ma trudności z koncentracją oraz nie może utrzymać uwagi przez dłuższy czas
6. ma trudności z nabywaniem nowych umiejętności i nauką szkolną
7. zapomina o wielu rzeczach, sytuacjach
8. stale coś gubi
9. ma trudności językowe (źle buduje zdania, nie potrafi stosować poprawnej składni, zdania są często niedokończone, niezrozumiałe)
10. zachowuje się impulsywnie i bez zastanowienia, jest wybuchowe
11. nie może „usiedzieć” w miejscu, jest niespokojne albo nadpobudliwe
12. zachowuje się agresywnie i/lub autoagresywnie
13. ukradło coś z domu i/lub poza nim.

Na diagnozę w kierunku FASD zapraszamy do

Ośrodka Diagnozy i Terapii FAS Zachodniopomorskiej Fundacji Pomocy Rodzinie „Tęcza Serc”

ul. Kolumba 60, 70-035 Szczecin

tel. tel. 91 433 27 27, 508 170 803

www.teczaserc.pl, e-mail: sekretariat@teczaserc.pl

Jesteśmy pierwszą placówką w województwie zachodniopomorskim pomagającą dzieciom z tym problemem i pierwszą organizacją prowadzącą szeroką działalność edukacyjną w zakresie FAS.

Literatura

1. Rowicka M., Postek S., Zin-Sędek M.: Wzory konsumpcji alkoholu w Polsce. Raport z badań kwestionariuszowych 2020 r., PARPA, Warszawa 2021
2. Rozpoznanie spektrum płodowych zaburzeń alkoholowych. Zalecenia opracowane przez interdyscyplinarny zespół polskich ekspertów. (w:) *Pediatrics*. Wydanie specjalne Nr 1/2020, Kraków 2020
3. Klecka M.: *FAScynujące dzieci*. Małgorzata Klecka, Ośrodek Fastryga, Łędziny 2020
4. Klecka M., Janas-Kozik M., Jelonek I., Siwiec A., Rybakowski J.K.: Walidacja polskiej wersji Kwestionariusza Waszyngtońskiego do oceny spektrum poalkoholowych wrodzonych zaburzeń rozwojowych, (w:) *Psychiatr. Pol. ONLINE FIRST* Nr 46 1-13, www.psychiatriapolska.pl, 18.07.2016
5. Okulicz-Kozaryn K.: *FASD w Polsce. Skala problemu i propozycje rozwiązań*. PAPRA 2015
6. Klecka M., Kozik M.: *Rozwój diagnostyki poalkoholowego spektrum zaburzeń rozwojowych (FASD): przegląd narzędzi diagnostycznych*. (w:) *Psychiatria i Psychoterapia Kliniczna* Nr 4/2010. Publisher, Kraków 2010
7. Klecka M., Kozik M.: *Dziecko z FASD. Rozpoznania różnicowe i podstawy terapii*. Parpamedia, Warszawa 2009
8. Jadczyk-Szumiło T.: *Neuropsychologiczny profil dziecka z FASD, studium przypadku*. Parpamedia, Warszawa 2008
9. Hryniewicz D.: *Specyfika pomocy psychologiczno-pedagogicznej dzieciom z FAS*. Parpamedia, Warszawa 2007

Materiał opracowany przez specjalistów z Ośrodka Diagnostyki i Terapii FAS Zachodniopomorskiej Fundacji Pomocy Rodzinie „Tęcza Serc” w ramach zadania pod tytułem „Akcja informacyjna w zakresie FAS”, dofinansowanego ze środków Województwa Zachodniopomorskiego.